

taket under julen, gräfdes sedan ned i rågbingen, där den behöll sig mjuk. Den sköttes väl, togs upp då och då och borstades fri från mögel.

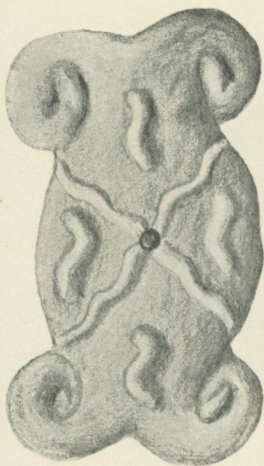

Fig. 3. Kuse.

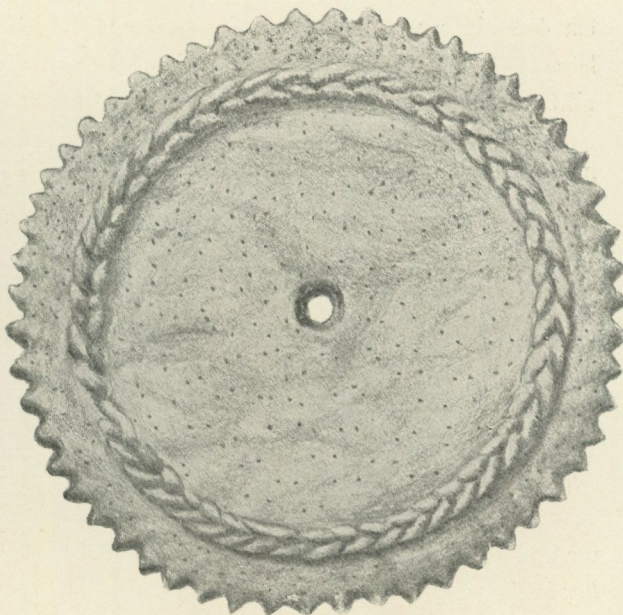

Fig. 4. Säkaka.

Första såningsdagen på våren förtärdes den till *aftavärl*, mid-aftonsmål, af familjens alla medlemmar ute på åkern. En kopparflaska med s. k. *bröllopsdricka*¹ bars dit; hvar och en fick sin bit af kakan, som han doppade i flaskan och åt.

Nils Keyland.

En otryckt sockenbeskrifning af Lars Hallman.

Lars Hallman är ett inom vår äldre topografiska litteratur med rätta uppskattadt författarenamn af en helt annan och betydligt trovärdigare klang än broderns, Köpingsbeskrifvaren Johan

¹ Sådan bryggde man endast för särskildt högtidliga tillfällen t. ex. bröllop, hvaraf benämningen. En tunna malt användes. »Bröllopsdrickan» fick aldrig taga slut. Ständigt sparades sista *järlet*, hvaraf togs och hade i nästa bryggd.

Gustaf Hallmans.¹ Lars Hallmans berömmelse grundar sig på hans »Det gamla och nya Strängnäs», som efter hundra års väntan trycktes i Strängnäs 1853 i 50 exemplar i en dubbelspaltig kvartvolym om c:a 450 sidor på sämsta tidningspapper, och som för kännedomen om Strängnäs stads och domkyrkas historia allt hittills är en oundgänglig, rikt givande källa.

Ett annat arbete af samma hand hvilar ännu i manuskript, ehuru det är af den kvalité, att det ej blott för författarenamnets utan för innehållets skull kan vara värdt en allmän uppmärksamhet. Det utgöres af en fullständig sockenbeskrifning öfver de båda församlingar, Blacksta och Vadsbro i Strängnäs stift, Södermanlands län, hvilkas kyrkoherde Hallman var åren 1742—1762, och tillhör Blacksta kyrkas arkiv, numera förvaradt i landsarkivet i Uppsala (Sign. P. 1, 2.). Manuskriptet, inbundet i två kvartvolymmer i skinnband med pressad ornering (20,7 × 16,5 cm.), utgör tillsammans omkring 230 textsidor (= i denna tidskrifts format omkring 175 trycksidor), skrifna med rätt tät, tydlig handstil. Arbetet består af två delar. Den första med titeln: *Blacksta och Wassbro Soknar, Beskrifne af Deras Kyrckjoherde Lars Hallman. Åhr 1748* är den egentliga sockenbeskrifningen, fördelad på fem kapitel innehållande: 1. om socknarnas namn, ålder, läge, gårdar, invånarnas lefnadssätt och gästbud samt fornlämnin-garna; 2. om Blacksta kyrka; 3. om Vadsbro kyrka; 4. om präster och klockare; 5. om fattigvården. Andra delen: *1758 års Bihang Til 1748 års Beskrifning Öfwer Blacksta och Wassbro Soknar upsatt år 1759 af Deras Kyrckjoherde Lars Hallman* innehåller under samma kapitel- och paragrafindelning som del I de anmärkningsvärda förändringar, som de tio åren medfört samt de rön om äldre tider, som författaren under tiden gjort. I företalet till denna del förklarar han som sin afsikt att för hvarje årtionde fortsätta sitt verk med en dylik ny del, och han tillägger en formlig uppfordran till sin

¹ *Lars Hallman*, född den 8 juli 1711, kyrkoherde i Blacksta och Vadsbro 1742, död den 3 mars 1762. Son af *Gustavus Samuelis Hallman* (1670—1719), prost och kyrkoherde i Sköldinge, Södermanland. En äldre son till Gustavus H. var *Johan Gustaf Hallman* (1701—1757), kyrkoherde i Hedvig Eleonora i Stockholm, topografisk och litterär författare, fader till skalden *Karl Israel Hallman*. Jmfr Hagström, Strängnäs stifts herdaminne, del II, sid. 22, Strängnäs 1898.

Foto. Strängnäsutställningen 1910. Nr 570.

Fig. 1. Lars Hallman.

Porträtt i olja, måladt af Lorentz Pasch d. ä., Blacksta kyrka, Södermanland.

efterträdare att, då han själf »ligger kall i mun», fortsätta hans beskrifningar på samma sätt, och så vidare, så länge världen står. Innan ytterligare tio år gått, var Hallman död, och ingen hans efter-

trädare tycks hittills ha åstadkommit någon fortsättning på hans sockenbeskrifning, som emellertid äfven dessförutan äger sitt eget värde, hvilket ett par här nedan aftryckta sidor därur äro afsedda att visa. Dessa utdrag äro ej valda för att bilda ett sammanhang, utan med afsikt att illustrera olika områden af sockenbeskrifningen, om ock blott ett par. Exempel på huru andra delen kompletterar den första anföras ock.

* * *

Del I, Cap. I, § 6, om Jnwånarnas lynne, lefnadsart, gästebud, seder och näringssätt.

— — — — —
Hemma i sina hus lefwa de merendels nycktert och sparsamt. Tilståndet för en stor del säger ock sielft derom til; ty är ock icke, at undra, om de wid gästabud och andre anställte gjängen skulle understundom slå sig något lösa. Barnsöl äro merendels aflagde, så at ej stort flera, än faddrarna, der komma tilsammans, och på begrafningar äro allenast de närmaste af släkten, sedan wederbörande Rote ell:r bårslag om mårgonen warit församlat, at taga ut liket och bära det til Kyrkjan; men wid brölopper skjer här, som annorstädes, ännu de mästa fjäsen, ty torde jag uti beskrifning häröfwer komma at blifwa något hwidlöftig, hälst jag wil beskrifwa altsammans så, som skulle jag tala med den, hwilcken aldrig tilförne sedt eller hört talas om dessa äfwentyren. Kan skie tiden torde en gång skaffa detta ur mode, så må då efterwerlden få se huru vår werld burit sig åt i sina Brölopper. — — — — —

[Härpå följer beskrifning på förberedelserna till bröllopet, brud-dräkten, brudföljets ridt till kyrkan.] — — — — —

J Kyrkjan går med wigslen aldeles efter Kyrkjo-lag och Handbok, utom ett, som förekommer mig rätt löjligt, och brukas derföre intet mer, om icke Brölöpslaget det enträgit påstår. Det består i följande: Rätt i det, at den andra versen af tron begynnes, så stiger mig en bonde af Brölöpslaget med rätt wissa och myndiga steg fram i Choret och innom disken til prästen, som står för altaret, hafwandes i handen en skin-pung med 1 D:r kop:mt i slantar ell:r Run-

stycken. Denna pungen håller han högt i wädret, wänder honom op nid, tager op i bottnen med ena handen och löser med den andra så pung-remmen, alt med en myndig mine, skakandes så at slantarna trilla kring om altare-bordet, och detta kallar man, at ofra.

[Hemfärd, bröllopsmiddag, rätterna spelas in med bestämda melodier, hvilkas text anföres, skålarne — jämför tillägget i del II här nedan — dansceremonier och symboliska lekar, dans till ljusan dag.]

En tima ellr så bortåt plägar sedermera blifwa litet lungt, til des de åter börja at mörna sig. Wärden går då omkring til dem, der de ligga i stugor eller bodar med bröd och bränwin, hwaraf de på sängen skola taga sig en sup. Sedan de äro upkomna, och åtminstone, om någon präst är tilstädes genom mårگونbönerna befalt sig herranom, begynna de åter med sina äfwentyr. Stubben blifwer då det första, å hwilken man skal stå och dricka den til, som man föregifwer warit ens sänglagare. Detta hafwer sig så: de taga en huggstäck, om hwilken de binda et långt rep, i den ena ändan af repet hålla de gifta, som willa draga stubben in, och i den andra de ogifta, som spjärna deremot. Det wanckas ofta et starkt stretande i förstugu- och stugdör, innan stubben äntl. kommer, där han skal wara. Då kommer der en, som de kalla fältskjär. När jag nämner, at hans lancette är et stort bäck- eller kohorn, så kan man lätt dömma huru de öfriga jnstrumenterne skola se ut en proportion. Denne hafwer med sig en gesäll, hwars giöromål jag icke aldeles wäl begriper, ty han hafwer en stäfwä, i hwilken han altjämt rör med en klabb, och säges skola deruti gjöra palt af den blod, som hans mästare genom åderlåtning tappar ut. Oppe på stubben ställes nu den ena före, den andra efter, och så snart man kommer djt, börja de nämde qwacksalftware at prata om, hwaruti skaden skall bestå och huru han står at hjelpas: än måste han åderlätas å ben ellr knä, än å hufwud ellr näsa och flera andra ställen, då mästaren sätter an med sit horn och slår på med et wedträ, hwarwid den stackars gesällen får brott om, at röra i sin stäfwä. Emedlertid hänger man öfwer eller på den upstälte et par gamla ljn-

böxer, upståppade med halm ell:r höö, samt en koskjälla derwid fastbunden, i hwilken understundom klämtas, och innan han går neder, så måste en annan drickas til, som skal op igen, och så fort öfwer alt laget. Härwid, måste jag tilstå, kunde wäl wara tillfälle, at göra steg utom ärbarheten; men är någon tilstädes, för hwilcken försyn bäres, så kan altsammans aflöpa utan förargelse. Efter denna ceremoni följder brudgummens indragande på tjälken: De kläda ut en, som skal wara kusk. Ju fulare de få honom, ju häldre de se. Mäst plägar hans liverie bestå i en afwog skinpäls, et par fårskin ell:r slarfwoga snjö-säckor om benen och en hiskelig peruque af ett par blån-tåttar. Denne sätter sig fram på tjälcken med en piska i hand, bak för honom sitter Brudgumen med sin bränwinswärpel under armen, och frammanföre stå de närwarande drängar och pojkar, hållande i et rep, som de fastknutit i tjälckhanken, hwarmed de, såsom hästar, skola draga in hela skiussen. Dessa flyga, som woro de half-om icke helgalna, och kusken gier på med sin piska hals öfwer hufwud, tils de komma mitt på stuggålfwet, då brudgumen stiger af och sätter sig wid bordet, de andra raka ut igen med tjälke och kusk; men komma straxt tillbaka, då de skola op til bordet hos brudgumen, hwarest wärpeln et godt stycke, om icke hel och hållen, tömmes, under et grufweligt skrikande af alla ungarlars skål, och et förfärligit skrålande af denna wisa, hwilken jag wil införa just så, som de henne sjunga, hälst ingen lærer misstycka mina Blacksta och Wassbro-drängar, om de icke äro så gode Fransoser:

Lustiger om, en skål wi oss påminnom,

Lustiger om, varu Munsior.

Lustiger om, alla bra Karars minne,

Lustiger om, sätt supen til.

Utaf hjertans grund

Sätter jag til munn,

Och kappe från kappe rätt uti grund,

Alt uti detta mål

Så willa wi dricka alla ungarars skål
med sådant reverentz.

Emedlertid sitter kusken än mitt på bordet, än swärmar han omkring på golfwet och giör sina fuckter, til des bönderna practicera wärpeln ifrån Brudgumen, hwarpå drängarna skola ifrån bordet och gubbarna djt, at supa om. Man hafwer hört många ledsamma exempel på et gruffligt supande wid detta tilfälle, men den, som med Brudgumen är bekant, kan likwäl, om han will, i stället för bränwin få wattr i sin kappe, och det giöra ock alla de, som hafwa mått i mun och hof i magen. Här med äro dessa gammuldags Cereemonier ändade, och sedan går det öfriga sin kos i spel och dants, prat och glam, mat och drick tils fram mot ons- eller Torsdagen. förr skiljes detta sällskapet icke gierna åt. Hwar och en far då hem til sitt, at skjöta sina wanliga hushålls sysslor och dageliga arbeten. — — — — —

Del II, Cap. I, § 6. — — — — — Bröloper börjar man alt mer, at giöra mindre, och som det kallas: i tysthet. Wid skål-drikningen på de stora må jag lägga härtil, at gubbarna töra ibland komma ihåg sina döda, i synnerhet sina nyss afledne präster, ja den urgamla skålen: guds faders skål i Himmeln tör wäl och slinka med, om de få en tår på hjärtat. — — — — —

Del I, Cap. II, om Blacksta kyrckja. § 9: När wi villa låna våra ögon till taflor och andra så kallade prydnader, som här upsatte äro, så möter oss först å högra sidan om altaret en stor tafla med gammal förgylt Rahm, som föreställer Jungfru maria beådel-ses historia och är skjänckt af H:r vice Häradshöfdingen Jacob Ekfelt på Ekenäs år 1723, och på vänstra sidan deremot, åfwanför det lilla altaret, hwarpå förr i werlden sattes den så kallade altarematen står en gammal trä-tafla, den der hafwer på sig 4 personer med bilthuggare-konst uthuggne och förgylte, aldeles på samma wis, som många sådana taflor här och der i kyrkjorna, såsom öfwerlefwor efter påfwetiden äro til finnandes; men jag wet ei wisst om dessa skola betekna de fyra Evangelister, och mitt deråfwanföre får man se Christus på korset åfwen efter det gamla sättet i trä uthuggen. — — — — —

Del I, Cap. III, § 1, om Wassbro kyrckja. — — murarna mäst af tegel och taket af wakra hwalf, de der så wäl som wäggarna äro

målade med åtskilliga bibliska historier. [Sprickor reparerades 1747.] — — — — —

Wid detta tilfälle skjämdes en del af de gamle målningar, så wäl i taket, som å wäggarna, hwarföre blef beslutit, at de senare ända op til hwalfbågarna skola hwitmenas, på det, at ock kyrkian derigenom måtte blifwa något ljusare.

Del II, motsvarande §. — — — — — Wäggarna hafwa ännu intet blifwit hwitmenade; utan sitta än de gamla målningar qware både å wäggar och tak. Jag skulle mäst tro, at wår nu warande förnämme Patronus wil äfwen hafwa taket öfwerstrukit, ehuru gubbarna ömma derwid; såsom gräseligen måne om dessa gammeldags målningar, fast de i wår tid wärka hwarken gagn eller prydnad.

Del I, Cap. III, § 12, Vadsbro kyrkas sacristia. — — — — — Mitt framföre står et stort bord murat fast wid norra gafweln af tegel med täcke på, och å hwardera sidan en brun stol med dör före, som brukas då man här inne förrättar skriftermål. — — — — —

Del I, Cap. III, § 15, Vadsbro kyrkas klockor. Jnnan wi gå op i Kläckstapeln, så wela wi gå ner til åhn. Der skal ock, efter folckets sägner, ligga en kläcka; men när det kommer an på, huru hon kommit dit, äro berättelserna skiljaktiga. Somliga seya, at hon en gång under starck ringning skulle fallit utur stapuln och flugit ned i strömmen; men jag wet icke hwad wingar skulle så lätt fört så tung metall et så långt stycke, eller åtminstone måtte intet kläckstapuln stått, på det ställe, han nu står. Andra, som fördenskull påstå mera liud, giöra oss härom denna berättelse: Kläckan, seja de, har warit mycket stor och ansenlig, större, än man tyckt henne wara en Landt Kyrckjas Höfwa, hwarföre af öfwerheten blifwit befalt, at hon skulle nedtagas och föras til hufwudstaden; men då man om mårgonen efter ärnade at spela henne ner, så hafwer hon natten förut blifwit däntagen, och efter någor tids förlopp af någrom sedder neder i åen. Jngen har jag hört, som så skjenbarl:n skolat sedt henne, som gamla Olof Kläckare, hwilcken i 38 år war wid den bestälningen och dog 1698, ty när han en gång warit ute och nättjat, så skal han icke allenast rört wid henne, så at det singlat i nät stängen; utan ock sedt henne med klara ögon. ännu

lägger wantron här til en händelse, som jag desutan hört allmän på många andra ställen, om jag allenast undantager mannen, som här namngifwes: J Kyrekjoherdens Folchovii tid¹, wil man seja, at wid Bårsta skulle blifwit upfödde twenne twillingsoxar, och när de blifwit store, hafwer man en söndag, rätt i det prästen warit begrepen uti, at läsa op Evangelium på prädikostoln, spänt dem för denna Kläckan, de hafwa ock warit så starcke, at de med folekets tilhjelp, kommit med henne up i wattubrynen; men då en af oxarna dragit så starckt, at han fullit på knä, så har en af de närwarande ropat til, at man skulle slå på oxen, och i det samma tog Siö Rådet sin kläcka igen. Si credere fas est. Dock om hon ligger der, så må hon, lærer ock blifwa liggande, fast jag må bekänna det woro roligt, at få ärfara sanningen; — — — — —

Del I, Cap. IV, § 5, om Kläckarena i Wassbro. — — — —
 7: Pehr Nilsson är född i Prästbols Soldatstuga år 1691, blef måg hos den gamla Kläckaren år 1714 och fick beställningen efter honom 1719; men sedan han uti 29 år warit wid tjänsten afträdde han ock henne til sin måg, behållandes blott för sig kyrekjowaktar-syslan, och då han första gången, den 17 söndagen Trinitatis 1748 gick, såsom kyrkjowaktare, efter wanligheten med kjäppen i kyrkian, hade han på sig en wacker violett råck med röda slag, efter den åt dessa kyrkjotjänare brukliga uniforme, som skjänktes af H:r Krono-Befalningsman Lars Landberg på Wyk.

* *

De anförda utdragen torde vara nog för att visa arten af hvad Hallman har att berätta om sina socknar; omfånget skulle kunna något mer belysas. Särskildt värdefulla äro de utförliga beskrifningarna öfver de bägge kyrkorna, som, upptagande ett stort utrymme i arbetet, med stor samvetsgrannhet behandla hvarje föremål och anföra alla om dem kända notiser. Intresset häraf ökas därigenom, att den ena kyrkan, Vadsbro, är en af Södermanlands intressantaste och på minnen från barocktiden rikaste, under det att den andra, Blacksta, under decenniet mellan första och andra delen af beskrifningen

¹ 1640—1651.

undergick en genomgripande reparation, som sålunda, klart belyst både framifrån och bakifrån, framstår som typiskt exempel för sin tid. Samlingarna till de större och mindre godsens historia äro ej obetydliga. Personhistoriska uppgifter om så väl klockare och kyrkvårdar som framför allt om prästerna äro samlade ur kyrkornas alla då bevarade handlingar. Författarens biografiska uppgifter om sig själf bjuda framför allt på rikligt med namn och notiser om alla personer, med hvilka han kommit i beröring: prästerliga släktingar och förmän, fornforskare, borgerliga och högförnåma familjer, hvilkas söner han informerat. Beskrifningen på fornminnena innehåller uppgifter om talrika grafhöggar vid gårdarna, en skeppssättning (?), runstenar (med afbildningar af två sådana, ritade af Johan Gustaf Hallman), bautastenar, fynd af en lerurna och ett järnsvärd i en graf, af en kopparkittel i en f. d. sjövik och slutligen sägner om en stor guldskatt samt väldiga glänsande metallstycken, som blifvit sedda men sedan försvunnit. Folkets klädedräkter omtalas och tyckas ha varit utan större färgprakt, af ofärgad grå ull, o. s. v.

Ändamålet med att här anföra dessa citat och antydningar har ej varit att söka i en sammanfattning uttömma manuskriptets värdefullare innehåll — jag är tvärt om viss på, att kompetenta personer inom olika fack skola kunna finna många minst lika användbara notiser däri, som de här anförda — utan blott att påpeka, att Lars Hallmans beskrifning öfver Blacksta och Vadsbro är en värdefull volym bland vår rika äldre topografiska litteratur, för mycket värd för att längre böra få ligga obegagnad, så som ett dylikt arbete i stort sedt måste bli, så länge det finnes tillgängligt endast i manuskript.

Sigurd Wallin.

Höknatt och Jul.

I Ord och Bild 1910 h. 12, s. 625 ff, har vår kände språkforskare lektor E. Brate offentliggjort en uppsats om julen. Likasom i andra populära uppsatser om denna hos oss nordbor särskildt intressanta högtid möta vi naturligtvis äfven i nämnda framställning

undergick en genomgripande reparation, som sålunda, klart belyst både framifrån och bakifrån, framstår som typiskt exempel för sin tid. Samlingarna till de större och mindre godsens historia äro ej obetydliga. Personhistoriska uppgifter om så väl klockare och kyrkvårdar som framför allt om prästerna äro samlade ur kyrkornas alla då bevarade handlingar. Författarens biografiska uppgifter om sig själf bjuda framför allt på rikligt med namn och notiser om alla personer, med hvilka han kommit i beröring: prästerliga släktingar och förmän, fornforskare, borgerliga och högförnåma familjer, hvilkas söner han informerat. Beskrifningen på fornminnena innehåller uppgifter om talrika grafhöggar vid gårdarna, en skeppssättning (?), runstenar (med afbildningar af två sådana, ritade af Johan Gustaf Hallman), bautastenar, fynd af en lerurna och ett järnsvärd i en graf, af en kopparkittel i en f. d. sjövik och slutligen sägner om en stor guldskatt samt väldiga glänsande metallstycken, som blifvit sedda men sedan försvunnit. Folkets klädedräkter omtalas och tyckas ha varit utan större färgprakt, af ofärgad grå ull, o. s. v.

Ändamålet med att här anföra dessa citat och antydningar har ej varit att söka i en sammanfattning uttömma manuskriptets värdefullare innehåll — jag är tvärt om viss på, att kompetenta personer inom olika fack skola kunna finna många minst lika användbara notiser däri, som de här anförda — utan blott att påpeka, att Lars Hallmans beskrifning öfver Blacksta och Vadsbro är en värdefull volym bland vår rika äldre topografiska litteratur, för mycket värd för att längre böra få ligga obegagnad, så som ett dylikt arbete i stort sedt måste bli, så länge det finnes tillgängligt endast i manuskript.

Sigurd Wallin.

Höknatt och Jul.

I Ord och Bild 1910 h. 12, s. 625 ff, har vår kände språkforskare lektor E. Brate offentliggjort en uppsats om julen. Likasom i andra populära uppsatser om denna hos oss nordbor särskildt intressanta högtid möta vi naturligtvis äfven i nämnda framställning

mycket som är känt från andra håll. Författaren angifver ock såsom sina källor Feilbergs, Tilles och Bilfingers bekanta arbeten. Men där anträffas äfven ett och annat själfständigt uppslag, hvilka äro väl värda att beaktas, och som, vare sig de godtagas eller icke, synas mig kunna gifva anledning till ett för frågornas utredning vinstgifvande meningsutbyte.

Det viktigaste af dessa förslag är otvifvelaktigt författarens förklaring af benämningen »höknatten», isländska *hokunótt*, möjligen *hoggunótt*, som på fornsvenska och forndanska enligt författaren torde hetat *hökunat*. Denna högtid, hvilken af Snorre samställes med midvinternatten och med det hedniska julblotet och som, enligt Thietmar, i Danmark inföll i januari efter tiden för den kristna trettondagjul, epifania, anser Brate i själfva verket vara ursprungligen i viss mån identisk med nämnda kristna fest. Han förklarar detta på följande sätt. Redan på 200-talet hade det gotiska väldet vuxit ut så, att det sträckte sina gränser från Östersjön till Svarta hafvet och hotade det östromerska riket. Särskildt hemsökte goterna med sina fartyg kusterna och sträckte sina färder ända ned till Kreta och Cypern. Sedan de år 269 besegrats af kejsar Klaudius, inträdde emellertid ett fredligare förhållande, och grekisk kultur spriddes nu bland dessa germaner. Forskningen har kommit till den åsikten, att dessa goter ursprungligen utgått från Gottland, och Brate framhåller såsom i hög grad sannolikt, att svenska krigare allt fortfarande kämpade i de gotiska härarna. Åt detta håll af vår världsdel hade de svenska kulturförbindelserna varit riktade i tusentals år förut, och åt samma håll gingo de flera århundraden senare. Likasom runskriften, såsom B. Salin och O. v. Friesen påvisat, kommit denna väg från grekerna, så kunde ock, menar Brate, vid samma tid och under samma förhållanden äfven religiösa kulturelement hafva nått nordborna. Och dit hänför han benämningen höknatten och denna högtids kalendariska placering. Ordet *hokunótt* härleder han nämligen ur det grekiska *τὰ ἅγια φῶτα*, de heliga ljusen, en benämning, hvilken, erinrande om vårt Kyndelsmässo, var namnet på trettondagjul, den tidens Kristi födelsehögtid. Nordborna skulle alltså med bibehållande af sin hedna tro hafva från östromerska kristna lånat ett namn,

som de, okunniga om dess betydelse, sedermera förvrängt. Detta lån måste i så fall hafva gjorts före det gotiska rikets fall år 375. Jag är icke kompetent att bedöma denna Brates utredning; jag måste här helt lita på språkmannens auktoritet. Från historisk synpunkt förefaller mig saken ingalunda omöjlig, och jag motser, helt säkert jämte många, med spändt intresse de i Brates uppsats utlofvade undersökningarna af åtskilliga öfverensstämmelser mellan nordisk och antik mytologi, som författaren anser härleda sig från samma kulturinflytande.

Då Brate i sin här berörda uppsats sid. 636 fastställer ordet *jul* såsom en ursprunglig nordisk benämning på vintersolståndet, vågar jag emellertid — utan risk alltså att gå antydda undersökningar i förväg — här emot honom framställa en hypotes, grundad just på samma teori om ett tidigt östromerskt kulturinflytande, hvar på han stöder sin förklaring af höknatten. På Cypern, hvilken ö bland andra orter i och vid Medelhafvet på 200-talet hemsöktes af goterna, infördes efter år 12 f. Kr. (tiden kan ej närmare bestämmas) en kalenderreform, som förlade Julii månads, *Iulos'*, ingång till den 24 december enligt vanlig romersk tidräkning, och denna månadsräkning synes hafva vunnit utbredning i landen vid östra Medelhafvet (se Archiv für Religionswissenschaft, b. 12, 1909, s. 335 ff.). Då *Iulos'* begynnelsedag så godt som sammanföll med en uppmärksammas högtidsdag, nämligen Mitras och den segrande solens dag, vore det ganska förklarligt, om den kommit att göra särskildt intryck på goterna och gifvit anledning till eller kanske hellre mer eller mindre influerat på en af deras egna högtider. Detta skulle ställa Bedas misstrodda uppgift, att de hedniska angelsachsarne begynte sitt år med samma dag som de kristna firade Kristi födelse, i en annan dager än hittills. *Månadsnamnet* *Iulos* (*Iulios*, *Iulaios*, *Iulieos*) skulle ock möjligen förklara det gotiska *Jiuleis* och det angelsachsiska *Giuli* såsom månadsnamn. Måhända kunde äfven detta namns användning hos såväl goter som angelsachser för två efter hvarandra följande månader hafva haft ett visst stöd i det förhållandet att i den cypriska kalendern Julii månad följdes af Cæsars månad, *Kaisarios*, likasom i den romerska kalendern Julii månad följes af Augusti. Sannolikare beror det

väl dock helt enkelt på den forngermanska tre- och sex-skedesindelingen af året (jfr Tille, Yule and Christmas kap. 1). Tyvärr sakna vi kunskap om när de gotiska juleismånaderna ursprungligen togo sin början; på 500-talet hade de redan under inflytande af den romerska kalendern inpassats på dennas månader, så att den förra Juleis kongruent sammanföll med november. Om de angelsachsiska Giuli-månaderna meddelar däremot Beda i början af 700-talet, att de »fått sitt namn af solens återvändande mot ökad dagslängd, i det att den ena föregår, den andra följer detta», och detta vintersolstånd förlägger han till natten 24—25 december, som han kallar *modraneht* (mödrarnas natt). Kan man nu fasthålla Brates i här ifrågavarande uppsats, så vidt jag förstått honom rätt, uttalade åsikt, att det fornnordiska månadsnamnet *Ylir* är befreundadt med stammen *Jul*, synes man mig hafva anledning att hålla för sannolikt, att äfven hos nordborna, likasom hos goter och angelsachser, en gång funnits två månader med namnet *Ylir*. Nu slutade den litterärt bevarade månaden *Ylir*, hvilken i så fall måste hafva varit den förra, sannolikt omkring den tid, på hvilken Luciadagen infaller, och denna medeltida helgonmässa skulle således kunna bevara reminiscenser af en fornnordisk juldag. Till svar på frågan, hvarför en sådan förskjutning från tiden omkring den 24 december till tiden omkring den 13 december kunnat äga rum, torde kunna anföras den möjligheten, att hos nordborna det af Tacitus omtalade germanska treskiftesåret ännu då ägt bestånd och haft sin början med vinterns inträde vid sist nämnda tid. En bland slutsatserna af det genomgående hypotetiska resonemang, som jag här dristat framställa, blefve således, att jul och höknatt *ursprungligen* icke sammanfallit med hvarandra, något som forskningen för öfrigt tämligen enstämmigt börjat antaga. Beträffande sammanställandet af det cypriska Iulos med det nordiska jul har denna likhet redan af J. Grimm påpekats, och Tille vågar till och med uttala, att denna likhet »svårigen kan tillskrifvas slumpen» (Yule and Christmas s. 8), men något försök att förklara denna likhet har dock, så vidt jag vet, ännu ingen gjort. Lektor Brates tolkning af höknattens betydelse återväckte hos mig dessa gamla funderingar, och jag har nu till och

med vågat offentligt uttala dem till hvad betydelse de hafva kunna.

I slutet af sin uppsats behandlar Brate Luciafesten, hvilken uppkomst här i vårt land han är benägen att förlägga till tiden omkring år 1474, då vintersolståndet inträffade den 13 december. Denna åsikt förefaller mig emellertid — ehuru jag alldeles bortser från här ofvan framställda hypoteser — icke utan närmare bevisning antaglig, enär jag tror att åtskilliga skäl tala däremot. Emellertid kräfver detta ämne en ganska utförlig behandling och torde därför lämpligast uppskjutas till en särskild artikel.

N. E. Hammarstedt.

Rituala bruk vid våra hälsokällor.

Långt innan den vetenskapliga läkarekonsten genom Urban Hjärne upptäckte de svenska mineralkällornas hälsobringande egenskaper, hade de varit brukade af allmogen. »Upptäckten» har vanligtvis skett så, att någon af herreklassen, som varit »öfvergifven af läkarne», där sökt och funnit bot, hvarefter källans ryktbarhet börjat. Under det att då de rituala bruk, som voro förenade med den gamla dyrkan af den hälsogifvande källguden, på några håll utlocknat, lefva de åtminstone på ett ställe ännu kvar.

Loka upptäcktes 1723 därigenom att brukspatron Anders Lönboms 17-årige son från Filipstad, hvilken af svår värk i ryggen, knä och ben var alldeles lam och så godt som »contract», att han några år måst gå med käpp och krokig rygg, efter några dagars drickande och badande här blef fullkomligt frisk och färdig. Och doktor Erik Victorin kunde redan 1727 utgifva »En kort berättelse om den i Wärmeland och Grythytte sochen belägna, och för några åhr sedan upfunna Looka hälso-brun», hvori han, utom berättelsen om unge Lönboms och andra personers underbara botande, ger oss följande intressanta upplysningar.

»Beträffande denna Brunnens ålder, såsom derom ingen annan kundskap finnes, än den man af gammalt Folek, där i orten boende,